

(3) Konfucianismus III, mohismus

Mencius:

Ve státě Sōng byl člověk, který se trápil tím, že jeho výhonky nerostou, a proto je povytahoval. Utahaný se vrátil domů a řekl svým lidem: „Dnes jsem pořádně unaven – pomáhal jsem výhonkům růst.“ Jeho syn se tam urychleně rozběhl, ale výhonky mezitím již uschly.

Na světě je málo těch, kdo nepomáhají výhonkům růst. Kdo se domnívá, že to k ničemu není, a nezabývá se tím, ten záhon ani nepleje. Kdo jim pomáhá růst, ten výhonky povytahuje. Nejenže to k ničemu není, je to dokonce zhoubné.

Konfuciovy Hovory (11.22):

Zilu se zeptal: „Když uslyším ponaučení, mám ho neprodleně uskutečnit?“ Mistr pravil: „Když máš ještě otce a starší bratry, jak bys mohl hned uskutečňovat ponaučení, která uslyšíš?“

Ran You se zeptal: „Když uslyším ponaučení, mám ho neprodleně uskutečnit?“ Mistr pravil: „Ano, když uslyšíš ponaučení, neprodleně ho uskutečni.“

Gongxi Hua řekl: „Když se zeptal You, zda má neprodleně uskutečnit ponaučení, které uslyší, mistr pravil ‘nikoliv, pokud máš otce a starší bratry’. Když se na totéž zeptal Qiu, mistr odpověděl ‘ano, neprodleně ho uskutečni’. Jsem z toho zmatený a prosím o vysvětlení. Mistr pravil: „Qiu se drží zpátky, proto je třeba ho popostrčit. You by nejraději zvládl všechno sám, a proto je třeba ho držet zpátky.“

→ náprava jmen (正名 zhèng míng)

Konfuciovy Hovory:

At' vládce jedná jako vládce, poddaný jako poddaný, otec jako otec, syn jako syn.
(君君，臣臣，父父，子子。 Jūn jūn, chén chén, fù fù, zǐ zǐ.)

Zilu se zeptal: „Kdyby ti vládce státu Wèi svěřil správu svého státu, co bys udělal jako první?“

Mistr řekl: „Určitě by to byla náprava jmen.“

Zilu pravil: Opravdu? Tomu nerozumím. K čemu napravovat jména?

Mistr řekl: Jak jsi pošetilý, Zilu! Ušlechtilý muž je zdrženlivý vůči tomu, co nechápe. Pokud jména nejsou napravena, pak to, co je řečeno, se neshoduje s tím, co je míněno. Neshoduje-li se to, co je míněno, s tím, co je řečeno, nemůže být provedeno to, co má být vykonáno. [...] Proto ušlechtilý muž pojmenovává věci pouze tak, aby se o nich pod tím jménem dalo hovořit, a hovoří o věcech pouze tak, aby se jeho slova dala proměnit v činy.

→ Pět kanonických knih (五經/五经 wǔjīng)

Kniha dokumentů (書經/书经 shūjīng; 尚書/尚书 shàngshū)

Kniha písní (詩經/诗经 shījīng)

Kniha proměn (易經/易经 yìjīng; 周易 zhōuyì)

Letopisy (春秋 chūnqiū)

- tradiční komentáře k Letopisům:

- a) 左傳/左传 zuǒzhuàn
- b) 公羊傳/公羊传 gōngyángzhuàn
- c) 穀梁傳/穀梁传 gǔliángzhuàn

Knihy obřadů (三禮/三礼 sānlǐ):

- a) Zhouské obřady (周禮/周礼 zhōulǐ)
- b) Zápisy o obřadech (禮記/礼记 lǐjì)
- c) Obřady a ceremonie (儀禮/仪礼 yílǐ)

→ tzv. „vítězství konfucianismu“ za dynastie Hàn

- institucionální rámec – kanonické knihy (經 jīng) jako základ vzdělanosti, 124 př. n l. – císařská Akademie (太學 tàixué). Instituce určená na výchovu vzdělavců pro státní správu, předmětem studia Pět kanonických knih. Tradičně chápáno jako mezník v procesu „vítězství konfucianismu“ za dynastie Hàn.

- kanonické knihy byly studovány v podstatě z praktických důvodů – poznat slova dávných mudrců, dávné události a způsob, jak dávní vládcové jednali v různých situacích – v podstatě depozitář precedentů, modelů správného (a účinného) jednání.

- kanonické knihy připisovány Konfuciovi

Mohismus: Mocius (Mòzǐ 墨子) (5. stol. př. n. l.)

- aktivismus mohistů (vs. ritualismus a důraz na sebekultivaci konfuciánů); „dělat dobro“, nikoliv „být dobrým“; „schopný člověk“ vs. „ušlechtilý muž“
- kritérium užitečnosti, prospěšnosti pro lid a pro stát, „obecný zájem“
- nikoliv „ušlechtilý člověk“ (jūnzǐ), nýbrž „schopný člověk“ (néng 能)
- menší důraz na tradici, neargumentují autoritou; snaha formulovat kritéria správné argumentace, která směřují k aplikovatelnosti příslušných tvrzení:

Formulace se nutně musí řídit třemi kritérii [...]. Je to opodstatňování, zdůvodňování a aplikování. Jak své formulace opodstatňujeme? Opodstatňujeme je vzhledem k minulosti činy dávných nanejvýš moudrých králů. Jak své formulace zdůvodňujeme? Zdůvodňujeme je vzhledem k současnosti skutečnostmi, jež lid vnímá svými očima a ušima. Jak své formulace aplikujeme? Rozvíjíme je do zákonů a politických opatření, sledujeme, zda jsou v souladu s prospěchem státu a lidu. To je to, co mám na mysli třemi kritérii.

→ základní pojem: 兼愛 jiān'ài = „všeobecná láska“

Kdyby se v Říši všichni navzájem milovali, kdyby každý miloval svého bližního jako sebe samého, bude neuctivých? Když si bude každý vážit svého otce, staršího bratra a vládce jako sebe samého, jak by mohl být neuctivý? Bude nelaskavých? Když bude každý laskavý ke svému mladšímu bratru, synu a poddanému jako k sobě samému, jak by mohl být nelaskavý? Proto nebude neuctivých ani nelaskavých. Budou snad zloději a lupiči? Když si každý bude vážit cizí rodiny jako své vlastní, kdo bude krást? Když si každý bude vážit ostatních jako sebe samého, kdo bude přepadat? Proto nebude zlodějů ani lupičů. Bude snad docházet k šarvátkám mezi rody velmožů a k válkám mezi lenními knížaty? Když si každý bude vážit cizího rodu jako svého vlastního, kdo bude vyvolávat šarvátky? Když si každý bude cizích států vážit stejně jako svého vlastního, kdo bude na koho útočit? Proto nebude šarvátek mezi rody velmožů ani válek mezi státy lenních knížat. Kdyby se všichni v Říši navzájem milovat, státy by na sebe neútočily, rody by se navzájem neškorpily, zloději a lupiči by vymřeli, vládce a poddaní, otcové a synové by byli laskaví a oddaní, v Říši by zavládl pořádek.

→ zdrojem zla jsou pro Mozia soukromé zájmy, soukromý prospěch; ten je třeba nahradit prospěchem univerzálním; smysl pro náležitost (yi) rovněž chápán jako obecný princip, který nemá nic společného s rozhodováním jedince; obecný zájem má tedy být nastolen shora.

→ konkrétním projevem obecného zájmu je např. hospodárnost:

Jaký je účel výroby oděvů? Aby chránily před zimním chladem a žárem léta. Oblečení je smysluplné, jestliže v zimě hřeje a v létě chladí. Takové, které je krásné, ale nesplní tento cíl, zavrhněme. A jaký je účel stavění obydlí? V zimě má být záštitou proti větru a mrazu, v létě proti horku a dešti, má být pevností proti zlodějům. Budovy, které slouží jen k okrase a tento účel nesplňují, nestavme. Proč se kovají štíty, přilbice a různá zbroj? Aby bylo možno čelit útočníkům, lupičům, banditům a všem zlořádům. Když se zlořády objeví a my máme zbraně, zvítězíme nad nimi; pokud je nemáme, podlehneme. To je důvod, proč moudří vládcové nechávali zbraně vyrábět. Přilbice, štíty a zbroj má být lehká, pevná a odolná. Pokud je jen na parádu a tento účel neplní, zřekněme se jí.

[...]

„Jen těžko přibývá lidu; ale i toho lze dosáhnout. Za starých časů moudrý vládce vydal zákon, ve kterém pravil: „Žádný muž starší dvaceti let nesmí být svobodný, každá dívka nad patnáct let musí být vdaná.“ Takový byl zákon moudrých vládců. Od té doby, co mudrcové nevládnou, lid si počíná, jak se mu zlíbí. Ti, kteří chtějí mít rodinu brzy, uzavírají manželství třeba ve dvaceti letech. Naopak ti, kteří chtějí mít rodinu později, ožení se třeba až ve čtyřiceti. Srovnáme-li věk těch, co rodinu zakládají časně, a těch, co ji zakládají až když jsou starší, je to průměrně o deset let později, než káže zákon moudrých panovníků. Za předpokladu, že se v rodině každé tři roky narodí jedno dítě, pak by bylo možné mít v každém manželství o dvě až tři děti více. Je možné znásobit populaci, aniž by lidé uzavírali sňatky dříve? Jistěže není!“

→ „ztotožnění se s nadřízeným“:

Když byli jmenováni správní úředníci, vydal Syn Nebes veškerému lidu vládní dekret ustanovující: bude-li zaslechnuta zpráva, ať už o dobru či o zlu, musí být oznámena svému nadřízenému. Vše, co nadřízený prohlásí za dobré, bude všemi považováno za dobré. Vše co nadřízený prohlásí za špatné, bude všemi považováno za špatné. Udělá-li nadřízený chybu, má být napomenut; projeví-li se mezi poddanými dobrý člověk, má být všestranně doporučen. Zachování jednoty s nadřízeným a nespolečování se se špatnými poddanými bude panovníkem oceněno a lidem obdivováno.

[...]

Pohledme na okres, co je příčinou pořádku v něm? To správce okresu umí myšlenkově spojit okres, proto v ní vládne pořádek. Proto musí být správcem ten nejschopnější člověk v okrese.

Správce okresu vydal svému lidu nařízení ustanovující: bude-li zaslechnuta zpráva, ať už o dobru či zlu, musí být oznámena vládci. Vše, co vládce prohlásí za dobré, musí být všemi považováno za dobré. Vše, co prohlásí za špatné, musí být všemi považováno za špatné. Zbav se svých zlých slov a nauč se jeho dobrým slovům; zbav se svého špatného chování a nauč se jeho dobrým mravům. Jak by potom mohl být ve státu zmatek?

[...]

Když kníže spravoval svou zemi tak, až v ní nastolil pořádek, vedl lid k tomu, aby se sjednotil s císařem, slovy: „Všechn lid mé země ať se sjednotí s císařem a neodvažuje se spolčovat se se spodinou. Co císař uznává, každý též uznávej; co císař odmítá, každý též odmítej. Zbav se své špatné mluvy a nauč se dobré od císaře; zbav se svého špatného chování a nauč se dobrému od císaře. Císařem je přirozeně velký dobrodinec, učiní-li jej lid celého Podnebesí svým vzorem,

jakpak by zde mohlo být ještě nepořádku? “ Co jest příčinou toho, že se císaři podařilo zavést v Podnebesí pořádek? Odpověď zní: dokázal v Podnebesí sjednotit smýšlení, proto v něm vládne pořádek.

[...]

Již došlo k sjednocení s císařem – Synem Nebes, avšak dosud ne s Nebesy, přírodní pohromy tedy stále ještě nemohly docela ustát. A proto Nebesa někdy seslala na zem horko nebo zimu, které nebylo možno zmírnit, sníh, jinovatka, déšť či rosa padali v nesprávnou dobu, pět obilnin nedozrávalo, šest domácích zvířat neprospívalo, šířily se choroby a mor a vichřice a vytrvalý déšť byli častými hosty. Byl to trest seslaný Nebesy na ty dole, kteří se s nimi nechtěli sjednotit. A proto moudří vládcové dávnověku ve snaze zajistit světu prospěch a vymýtit z něho neštěstí prozřeli a pochopili, co je Nejvyššímu (上帝 shàngdì) a duchům milé a varovali se toho, co se jim protiví. Vedli tedy lidi k tomu, aby očistným půstem, koupeli, čistým vínem a pokrmy uctívali Nejvyššího a duchy. Při obětování si duchům nedovolili předložit nečisté víno či pokrm, zvíře, které by nebylo řádně tučné, nebo nefrit či hedvábní nedostačující hodnoty. Neodvážili se zmeškat dobu jarního a podzimního obětování, nespravedlivě řešit soudní procesy, nerovnoměrně rozdělovat majetek a ani v obyčejném životě se neodvážili jednat nezdvořile. Neboť správci takto vládli, byli k nim Nejvyšší a duchové štědrí a lid je podporoval.

→ Nebesa (天 tiān) u mohistů: morální síla odpovídající na podněty lidí, která trestá zlo a odměňuje dobro

→ mohistická kritika konfuciánů – odpor k nákladnosti obřadů (střídmost, praktičnost mohistů), odpor ke konfuciánskému potlačování významu duchů a bohů, odpor k (údajnému) fatalismu konfuciánů

Kromě toho ohlupují lidi honosnými ozdobami, obřady a hudbou, podvádějí příbuzné dlouhými obřadními smutky a předstíraným žalem. Zavádějí osud, jsou neteční k chudobě, a přitom se chovají zpupně. Jdou proti věcem, které jsou zásadní, nedbají zemědělství a libují si v zahálce a pýše. Jsou lační po pití a jídle, avšak líní pracovat. I když na ně přijde hlad a zima a hrozí jim umrznutí a smrt hladem, nejsou schopni se z toho dostat. Jsou jako žebráci, dělají si zásoby jako polní myši, mají pohled lačný jako kozlové a poskakují jako kastrovaná prasata. Pokud se jim ušlechtilý muž směje, rozzlobeně praví: „Jak bys mohl poznat dobrého konfuciána, ňoumo!“ V létě žebrají o obilí, a když je sklizeno, chodí po velkých pohřbech i s celou rodinou. Tam se můžou dosyta napít a najíst, a když takto obejdou několik pohřbů, vystačí jim to k živobytí. Obohacují se majetkem jiných rodin a využívají polí ostatních k výrobě alkoholu. Když má nějaký boháč pohřeb, velice se zaradují a potěšeně řeknou: „Z toho kouká pití a jídlo.“

→ odpor k útočným válkám

- Mòzì proslul rovněž jako specialista na vedení obranné války a jako konstruktér obranných válečných strojů.

Plány a intriky Válčících států (戰國策/战国策 zhàn guó cè)

Gongshu Ban sestrojil obléhací stroj „oblačný žebřík“, s jehož pomocí chtěl zaútočit na stát Song. Když se o tom Mozi doslechl, vyrazil do hlavního města státu Chu – Ying, aby se s Gongshu Banem setkal. Moziův opasek představoval linii songského opevnění, dřívka zas chuské obléhací stroje. Gongshu Ban devětkrát naplánoval útok na hradby, přičemž měnil polohu svých obléhacích strojů, ale Mozi ho devětkrát odrazil. Všechny Gongshu Banovy jednotky byly již zničeny, ale Mozi držel obranu stále pevně v rukou. Gongshu Ban se vzdal: „Vím, jak vás porazit, ale neřeknu to.“ Mozi řekl: „Vím, jak mě chcete porazit, ale také to neřeknu“. Když král státu Chu požádal o vysvětlení, Mozi řekl: „Gongshu Ban mě chce prostě zabít. Až mě zabije, stát Song se nebude moci bránit a on zaútočí. Ale můj žák Qin Huali už teď stojí se třemi stovkami mužů na songských hradbách. Zná mou strategii a čeká chuské lupiče. I když mě teď Gongshu Ban zabije, nepodaří se mu songský odpor zlomit.“ Král ze Chu řekl: „Výborně! Žádám vás, Gongshu Bane, abyste na Song neútočil.“